

משך חכמה ויקרא פרק טז פסוק ל

ובמתניתין סוף יומא (פה, ב): עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו (עכ"ל המשנה). אבל אם ריצהו אז יום הכיפורים מכפר. שגם על עבירות שבין אדם לחבירו צריך כפרת יום הכיפורים. וזה שאמר (ישעיה נה, ו) "דרשו ה' בהימצאו" - אמר ר' נחמן אלו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים (ראש השנה יח, א). וזה על שבין אדם למקום, שכביכול ממציא את עצמו. "ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל" (שמואל - א, כה, לח), אלו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום כיפור (ראש השנה שם). וזהו על שבין אדם לחבירו גם כן תלוי בעשרת ימי תשובה. ולזה דרש ר' אלעזר בן עזריה (יומא שם) "מכל חטאתיכם לפני ה'", וזהו החטאים שבין אדם למקום - ש"לפני ה'" - "תטהרו", תהיו מטוהרים. ועוד פירש, "מכל חטאתיכם" - עבירות שבין אדם לחבירו שאדם חוטא לחבירו, בציווי שיטהרו את עצמם לפני ה' שמטהר אותם. שמתחילה יטהרו הם בפיוס ובריצוי, ואחר זה יטהרם ה'. שאחר הפיוס לחבירו נשאר העבירה שבזה נגד ציווי המקום, ונעשה בין אדם למקום.

וזה שאמר "דרשו ה' בהימצאו" - נגד שבין אדם למקום, שהוא הבעל דין. "קראוהו בהיותו קרוב" - נגד שבין אדם לחבירו, שהוא אין הבעל דין. "יעזב רשע דרכו" - זה הטרוד ביצרו המתאוה, יעזוב דרכו אבל לא המחשבות, כמו שאמר (ספרא לקדושים כ, כו) 'איפשי בבשר חזיר איפשי לבא על (הערוה), אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר'. "ואיש און מחשבותיו" - זהו על שכליות, גזל ואונאה וכיבוד אב, שזה מעולה נפש שאינו מתאוה כלל וכדברי הרמב"ם בשמונה פרקים פרק ו'. "וישוב אל ה' וירחמהו", ועל שבין אדם לחבירו, "ואל אלקינו כי ירבה לסלוח", שעל בין אדם לחבירו נקרא דיין, שדן בין אדם לחבירו, כמו שאמר (שמות כב, ח) "עד האלהים וכו'". וזה שאמר (משלי יב, כא) "לא יאונה לצדיק כל און", שכיון שאינו חושב במרמה ואינו מתאוה, לא יאונה לו. "ואין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", שבמצוות שמעיות שחושב ומתאוה אי אפשר לו שלא יחטא. וזה שאמר שהצדיק בשמעיות לא יאונה לו און בשכליות, ולב רשעים בשמעיות מלא רע בשכליות. "און" הונח ברוב במרמה, כמו "פועלי און" (תהלים צב, ח), "עם פועלי און, דוברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם" (שם כח, ג), "שלח אצבע ודבר און" (ישעיה נח, ט), והוא על דברים שבין אדם לחבירו כמו שביארנו. ודוק בכל זה. ולזה אמר (תהלים סו, יח) "און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'", שבזה גם המחשבה גרוע באדם כמו שכתבתי:

ויש להבין מדוע נשתנה רק הכתונת? ובירושלמי פרק בא לו (יומא פרק ג הלכה ג): מפני מה אינו משמש בבגדי זהב? מפני הגאווה. א"ר סימון, על שם (משלי כה, ו) "אל תתהדר לפני מלך". א"ר לוי, שאין קטיגור נעשה סניגור, אתמול כתיב בהם (שמות לב, ח) "עשו להם עגל מסכה", ועכשיו עומד ומשמש בבגדי זהב! נראה דלמאן דאמר דאבנט של כהן הדיוט היה של בוץ, אם כן היה ממש ככהן הדיוט, נאות טעמו דר' סימון משם "אל תתהדר" וכו'. אבל למאן דאמר דאבנט של כהן הדיוט היה של כלאים, אם כן לא היה נכנס הכהן גדול כהדיוט ביום הכיפורים לפנים, וצריך טעמו דר' לוי, משום שמזכיר עון העגל.

ועליו נאמר (שמות לב, לד) "וביום פקדי ופקדתי", וכמו שאיתא בחלק (סנהדרין קב, א) 'אין לך כל דור שאינו נוטל אונקיא אחת מחטא העגל'. והנה אמרו במדרש משלי (שוחר טוב סימן א): ר' אבין אומר, בכל דור עדיין חטא של מכירת יוסף קיים. עיין שם. ונמצא, דהכפרה על האומה בכללה לפני

ולפנים עדיין שם רושם החטא ממכירת יוסף. ולכן לשון של שעיר המשתלח משקל שתי סלעים, רמז למה שאמרו בשבת פרק קמא (י, ב): (אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים) שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף (יותר משאר בניו) נתקנאו בו אחיו (ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים). ולכן יתכן כי הכפרה היתה לפני ולפנים בבית הכפורת וההיכל, מקום של בנימין, משום שהוא לא היה בהחטא של מכירת יוסף. ולכן לא היה בעזרה, חלקו של יהודה, כמפורש יומא דף יב, משום שאמרו ריש סנהדרין (ו, ב) המברך את הבוצע הרי זה חוטא, יעויין שם. וקרוב לזה מפורש בספרי ברכה (סוף פרק יב): מפני מה זכה בנימין (שתשרה שכינה בחלקו)? לפי שכל השבטים היו במכירתו של יוסף (ובנימין לא היה, אמר הקדוש ברוך הוא) אם אני אומר (לא לו שיבנו בית הבחירה, כשהם מתפללים לפני) איני מתמלא עליהם רחמים שלא היו מרחמים על אחיהם, עכ"ל.

נמצא שאמרו "פוקד עון אבות על בנים" - כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם (סנהדרין כז, ב). וכשישראל חוטאים בדברים שבין אדם למקום, אז פוקד עליהם חטא העגל. ואם ישראל חוטאים בדברים שבין אדם לחבירו - אז פוקד עליהם חטא מכירת יוסף. ומפני טעם זה לא נכנס בחושן, ששמות השבטים חקוקים על לבו לזכרון לפני ה', והשבטים בעצמם הם הזכרון [תוספות ראש השנה כו, א]. מפני שזה יהיה קטרוג, שהם בעצמם לא ריחמו על אחיהם והיו מתנגדים ושונאים זה לזה, ולפני ולפנים עדיין חקוק חטאם בכל דור. [וזה באמת טעם רב הונא שאחרי מות הראשונים דוד ושלמה פסקה אורים ותומים, מפני שהשבטים נתחלקו לשני מלכים, ולא היו יכולים לתמוך בדבריהם, שיצטרפו שמות השבטים זה עם זה, כיון שהיו חלוקים זה עם זה ושונאים זה את זה, ודו"ק]. ולכן להורות על כפרת החטא של מכירת יוסף היה כתונת מובחרת, וכמו שאמרו זבחים פת, ב: כתונת (מכפרת) על שפיכות דמים שנאמר (בראשית לז, לא) "וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם". ודו"ק.

וזה שאמרו "כי אתה סלחן לישראל" - היינו על כל החטאים שבין אדם למקום, שהרושם הוא משורש העגל, שנאמר (שמות לב, ד) "אלה אלהיך ישראל", ושם נאמר (במדבר יד, כ) "סלחתי כדברך". "ומחלן לשבטי ישורון" - היא על חטאים שבין אדם לחבירו, ששורש שלהם הוא מחטא מכירת יוסף, שחטאו שבטי ישורון. ודו"ק בכל זה, ואין כאן המקום להאריך.

משך חכמה ויקרא פרק יז פסוק י

(י) והכרתי אתה מקרב עמה. דע וראה ההפרש, שבחלב שאוכל לתיאבון כתוב (ויקרא ז, כה) "ונכרתה", בלא התייחס הפעולה להשם יתברך הטוב. אבל בדם, שנפשו של אדם קצה בו [סוף מכות], שאינו רק להכעיס, כתוב "והכרתי אותה" - מיוחס אל השי"ת שיעשה במכוון. ובזה יש לפרש, דידוע שיטת רש"י במנחות דדם שבשלו אינו חייב במוקדשין, יעויין שם. וכי כתוב במוקדשין בפרשת אחרי (להלן פסוק יא) "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר", בחי, שראוי לכפר, אם כן נפשו של אדם קצה בו, לכן כתוב "והכרתי". אבל בפרשת צו שכתוב בחולין, יתכן על ידי בישול ותערובות כזית בכדי אכילת פרס, לכן כתוב "ונכרתה" (ז, כז). וכן בפרשת עריות (להלן כ, יח) כתוב "ונכרתו", כי נפשו של אדם מחמדתן. אבל גבי מולך, ופנה אל האוב והידעוני, כתוב (להלן כ, ה) "והכרתי", שמיוחס הפעולה להשם יתברך. ולכן בדם כתוב (בפסוקנו) "ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם", ואמרו בתורת כהנים (פרשה ה, ד) פונה אני מכל עסקי ועוסק אני בו. וכן בנותן מזרעו למולך כתיב (להלן כ, ה) "ושמתי פני". ומעתה בוא וראה גבי יום כיפור פרשת אמור, שגבי אכילה שהוא לתיאבון, שתאב לאכול, כתוב (כג, כט) "ונכרתה", אבל במלאכה שאינה לתיאבון, רק להכעיס ביום הכיפורים ולבעט בו, כתוב (שם פסוק ל) "והאבדתי את הנפש", היינו מיוחס הפעולה להשם יתברך.

וזה פשוט.

הייתי חושב, כל העברות שוות. אך אומר המ"ח, עברה מסתברת, יש עונש, אבל אין ה' בא בעצמו לענש. עברה שהוא להכעיס, שאין לאדם הנאה ממנה, פונה אני מעסקי ובא לענש.

משך חכמה ויקרא פרק יח פסוק ב

(ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם וכו'. בתורת כהנים (פרק יג פיסקא ד): אמור להם אף אני מוזהר, כשם שאמרתי לך וקיבלת, כך אמור להם ויקבלו. פירוש: שהוא מוזהר על פרישה מאשה, כן אתם מוזהרים על פרישה מערוה, שמשה נצטוה (דברים ה, כח) "ואתה פה עמוד עמדי". עיין יבמות סב, א ופשוט.

ועל דרך מושכל יתכן כוונת הפרשה, דכבר ביארו חכמים בספריהם, שהתורה לא צייתה צווים אשר יהיו קשים על חברת הגוף עם הנפש לקיימו לחוקים כוללים: כאזרח כגר, כעם ככהן. רק דברים אשר נטועים המה להנהיג על פיהם המזג הגופני במזג שוה, וכל טבעי לא יושבת, והדברים ארוכים. וזה פירוש מאמרם (סוף מכות; מ"ר ריש תצא): רמ"ח אברים ושס"ה גידים, וכנגדם עשה ולא תעשה, שהבורא יתברך עשה את האדם ישר (קהלת ז, כט) אשר חלקו יתאימו עם חלקי התורה, והנפש ינהיג הגוף בדרך המסודר מאלקי יתברך באופן נפלא. לא גדרה התורה פרישת המאכל לגמרי יותר מכפי אשר יכול לסבול מזג האדם, ולא מנעה ענין המשגל מאשר יאות לקיים המין ולמזג הגוף וכיוצא בזה. וכבר נתחברו ספרים על זה, לכן אקצר.

וזה מאמר התורה, כי עריות נפשו של אדם מחמדתם, ועתידים ישראל לינתק וכו' שלא בכו רק להתיר עריות בפרהסיא (יומא עה, א). וכן בימי עזרא. וכל מצוה שקיבלו עליהם בקטטה [שבת קל, א]. לכן אמר, שלא תדמו כי הוא קשה לקיים ובלתי אפשרי לטבע הגוף לקיים דבר זה, לכן אמר להם "אני ה' אלהיכם", שאני הוא בוראכם ויודע טבעכם ומוסדות מזג גופכם, כי לא כבד הוא להתאפק בעד התאוה ולתת רסן להחמדה, ואני הוא המצוה שלא תעשו "מעשי ארץ מצרים ומעשי ארץ כנען" וכו', "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" - שיהיו לחיות נפש האדם ולהנהיגה באופן שיהיה טוב לו בעולם הזה ואשרי חלקו לעולם הבא - לא דברים הממיתים. וזה שאמר, שכשם שצוה לי השם יתברך הפרישה לגמרי, באשר לפי זכות חומרי וטבעי, עד כי שב לדק ספירי, ושבה בשרי לרוחני, ואננו במרכבת האנושי והבשרי כלל, ויכול אני לקיים זה, ככה כשצוהתה לכם בני ישראל על העריות, בטח ידע היודע כל, כי לזכות מזגם והנהגתם הרוחנית על פי התורה הוא יאות ונאות, וקל להתקיים כמניעת כל האיסורים.

כבר חזרנו על היסוד כמה פעמים, ובמיוחד בעריות אדם חושב שהתורה נותנת לו חוקים שא"א למזגן יחד עם היצר שלו. והיצר כל כך חזק. אך המשך חכמה מביא שהמצות הם כנגד אברי הגוף, לרמז שכל מצוה ומצוה בדיוק שייך לגוף במכוון, ולא יחשוב אדם שא"א, שזו עצת היצר שמשכנע אותו שלא יכול להחזיק מעמד. ובאמת האדם יכול לדרבן את יצרו בדברים המותרים.

משך חכמה ויקרא פרק יח פסוק ד

(ד - ה) את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלקיכם. ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה'. הביאור כך: דהאומה בכללה תכליתה שיתנהגו על פי דרכי התורה וה' יהיה אלקיהם, כי אין ה' מיחד את שמו על הפרטי, כי הפרטי בלא צירוף כללי אינו תכליתי כלל. והנה האומה בכללה נקל אצלה להיות נזהר בחוקים - המה דברים הדתיים -

מלהיות נזהר במשפטים - המה הנימוסיים והמשטר, חוקות הקבועים בשכל ובהנהגה הנכונה. וכשלונה של ירושלים יוכיח, שהוכיחן הנביא (ישעיה א, יב): "מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי וכו' ועתה מרצחים כספך היה לסיגים וכו'", הרי בחוקים היו נזהרים ומקיימים כל מצוות הדתיות, רק במשפטים היו סוררים. אולם יחיד הפרטי לו לבדו נקל להיות זהיר במשפטים - שמשיגים מצד השכל ומצד הנימוס - וכמו (שבת לא, א) "כל מה דסני לך לחברך לא תעביד", עד כי קראו בירושלמי (קידושין א, ז) מצות כיבוד אב ואם מצוה קלה, מפני שהיא מושגת מצד השכל הישר בלא ציווי דתי. ואמרו עליה (ירושלמי שם) שהיא כפריעת חוב [ולכן אתי שפיר מה דאמר בקידושין לד, ב במצות עשה שלא הזמן גרמא ילפינן ממורא, דנשים חייבין. ופריך ונילף מתלמוד תורה לפטור! ותמהו דהא לחומרא בעי לאקושי. ובזה מבואר דמורא וכיבוד אב המה מצד הנימוס והשכל, וכמעט שאין זה בגדר מצוה, רק בגדר משפט. וכן דריש ר' יהושע במכילתא על קרא (בשלח טו, כה) ב"שם שם לו חוק ומשפט", "משפט" - זה כיבוד אב ואם, וכבר דרשו דהוקשו אשה לאיש לכל משפטים שבתורה, דהוי כפריעת חוב, ואתי שפיר].

והנה אצל רבים לא שייך לומר שיגדרו את הרבים בסייגים במשפטים, דמאי חזית לוותר על ממון זה יותר מממון זה! הלא אם כה יהא נוגע לזה ואם כה יהא נוגע לזה! אבל בחוקים שייך סייגים, שיאסרו שניות וכיוצא בזה, ויוסיפו מחול על הקודש, וישבתו מכל טורח. אבל בפרטי שייך לומר שיעשה סייג גם למשפטים, כמו איוב שויתר משלו, "ולמען תלך בדרך טובים" (משלי ב, כ). ובזה הכתובים מאירים, שמתחילה מדבר על כלליות האומה, ולכן אמר "את משפטי תעשו" [שזה צריך להזהיר קודם אצל הכל, שבה יפרצו תחילה] "ואת חוקותי תשמרו" [שבזה יעשו סייגים וגדרים] "ללכת בהם" - להתקיים בהם - "אני ה' אלקיכם". ואחר זה הזהיר הפרטי: "ושמרתם את חוקותי" [שזה נגד השכל וצריך להזהירו קודם] "ואת משפטי" - שבשניהם יעשה סייגים - "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" - שיקנה חיי עלמא, שיפה קורת רוח בעולם הבא יותר מכל חיי העולם הזה (אבות ד, יז). מה שאין כן בהכלל, התכלית באומה בעולם הזה, כאשר האריכו הקדמונים.

לצבור יותר קל לעשות המצות הדתיות, אבל על המשפטים א' רב עם השני. וליחיד יותר קל לעשות המצות שהם מסתברות, כי היצר הרע אומר שהחוקים לא מסתברים. הצבור חייבת לשמור על יחס יחברה, והיחיד צריך להאמין בתורה ולא להרהר אחריו.